

การจัดการความขัดแย้งในระบบวรรณะ ของ ดร.เอ๋มเบดการ์ CONFLICT MANAGEMENT IN CASTE SYSTEM OF DR. AMBEDKAR

พระมหากษัตริยา กิตติโสภโณ/แช่หลี่* พระมหาประสาน อนุวตโต** อนุวต กระสังข์***

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและแนวคิดของ ดร.เอ๋มเบดการ์ 2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการความขัดแย้งในระบบวรรณะ ของ ดร.เอ๋มเบดการ์ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) ผลการวิจัยพบว่า ดร. อัมเบดการ์ถือว่าเป็นผู้นำในระดับประเทศ เป็นคนแรกที่กำลังมาจากการจัณทาล เขาได้พยายามกระตุ้นให้จัณทาลมีความเชื่อมั่น เคารพตนเอง ช่วยเหลือตนเอง เป้าหมายหลักในการต่อสู้ของเขา คือ การยกฐานะทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม โดยมีการค้าประกันสิทธิจัณทาลอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ จะเห็นได้ว่าบทบาทของเขาในการยกฐานะจัณทาลในฐานะที่เป็นผู้ด้อยต่ำของสังคม (Social Disabilities) ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ในขณะที่นักปฏิรูปคนอื่น ๆ จะมีบทบาทเพียงการมอบสวัสดิการทางสังคมให้จัณทาลเท่านั้น

คำสำคัญ: การจัดการ, ความขัดแย้ง, ระบบวรรณะ

ABSTRACT

The purposes of this research were to study the history and concept of Dr. Ambedkar and to study in order to analyze the conflict management in caste system of Dr. Ambedkar by using qualitative research and documentary analysis and the result showed that Dr. Ambedkar was a first leader of the country who was born in the outcast family. He has tried to stimulate the outcast to be confident, self-respect and self-helping. His main goal was enhancement in politics, economics and social by guarantee the right of the outcast which was defined in the constitution obviously seen that his role in enhancement of the outcast who was the social disabilities in politics, economics and social while the other reformer had only a role grants social welfare.

Keywords: Management, Analyze the conflict, Caste system

* ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

*** ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1. บทนำ

ปัญหาจันทาลเป็นปัญหาสำคัญอันสืบเนื่องมาจากระบบวรรณะของอินเดียซึ่งมีการแบ่งคนออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์หรือไวยสยะ และศูทร คนทั้ง 4 กลุ่มนี้เรียกว่า “สวรรณะ” หมายถึงพวกที่มีวรรณะ แต่ยังมีคนอีกกลุ่มที่เรียกว่า “อวรรณะ” เป็นพวกที่ไม่มีวรรณะ ถูกพวกสวรรณะดูถูกเหยียดหยามอยู่ในฐานะต่ำสุดของสังคม คนในวรรณะจันทาล (Scheduled Castes) หรือที่รู้จักทั่วไปในนามผู้ที่สัมผัสไม่ได้ (Untouchables) หรือกลุ่มที่มีเงื่อนไขทางสังคมที่สูงกว่า ถูกกีดกันโดยจารีตไม่ให้เข้าร่วมในกิจกรรมใดๆ ในหมู่บ้าน ถูกกีดขวางเส้นทางสังคม เศรษฐกิจ ส่วนเผ่าจันทาล หรืออธีวาสี (Adivasis) เป็นกลุ่มชนพื้นเมืองอินเดียที่อาศัยอยู่ตามป่าเขา ยากจะให้คำจำกัดความ แต่ดูจากมาตรการความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของรัฐที่มอบหมายให้กับคนพวกนี้ อาจจะเป็นคนในวรรณะที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและการเมืองค่อนข้างดีในหมู่บ้านชนบท แต่พยายามคงฐานะเป็นชนชั้นล่างไว้ เพื่อผลประโยชน์ทางการศึกษาและการเข้าทำงานในหน่วยงานรัฐ ประมาณว่าจำนวนชนชั้นล่างหลังมีประมาณร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด (บัญชา สำเร็จกิจ , 2534 : 1 – 2)

จากประวัติของอินเดีย ได้มีนักปฏิรูปของสังคมหลายคนนำเสนอแนวคิดและลงมือปฏิบัติในการแก้ปัญหาเรื่องวรรณะและจันทาล เริ่มตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าและพระศาสดาวิระศาสดาของศาสนาเชน ได้เริ่มปฏิบัติแนวคิดบางอย่างของศาสนาพราหมณ์ เช่น ความสำคัญของระบบวรรณะและการให้กำเนิดเป็นเครื่องตัดสินความดีงามของมนุษย์ ศาสดาทั้งสองเห็นว่าทุกอย่างขึ้นอยู่กับกรรมกรรมที่ไม่ได้อยู่ที่กำเนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพุทธต่อต้านแนวคิดจตุรวรรณะ โดยย้ำในเรื่องเสรีภาพและความเสมอภาค ต่อต้านแนวคิดประเพณีนิยมและความเคร่งครัดของศาสนาพราหมณ์ ต่อต้านการกดขี่ การผูกขาดความรู้ของพวกศาสนาพราหมณ์ (Sunanda Patwardhan, 1965 : 19-21) แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองศาสดาดังกล่าวไม่มีเป้าหมายในการล้มเลิกระบบวรรณะ เห็นว่าคนยังควรปฏิบัติและดำรงชีวิตตามแบบวรรณะเดิมที่เคยเป็นอยู่ การเข้าแก้ปัญหาจันทาลของศาสนาพุทธจะเน้นความเท่าเทียมกันทางศาสนา ไม่ปฏิเสธว่าจะอยู่ในวรรณะใดก็สามารถเข้าบวชเป็นภิกษุในศาสนาได้ โดยที่กำเนิดไม่ได้เป็นเครื่องกำหนดการหลุดพ้นหรือนิพพาน การหลุดพ้นจากความเข้มงวดของระบบวรรณะ เป็นเรื่องของจิตใจของแต่ละปัจเจกบุคคล ไม่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมภายนอก

หลังจากที่อังกฤษเข้ามาปกครองอินเดีย จนสามารถยึดครองอินเดียโดยสมบูรณ์ มีผลกระทบต่องานอินเดีย สรุปได้ 2 ประการคือ 1) แนวคิดเสรีนิยม ซึ่งเน้นเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ความเสมอภาคของบุคคลล้วนแต่มีผลปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ ภูมิปัญญา ความคิดของคนในอินเดีย รวมทั้งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่น ศรัทธาตามกรอบแนวคิดประเพณีนิยม 2) ภายใต้การปกครองของอังกฤษ อังกฤษได้นำเอาวิทยาการ เทคโนโลยีต่างๆ ความเสมอภาคของคนอินเดียภายใต้กฎหมาย ระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่ไม่มีการผูกขาดเฉพาะวรรณะใดวรรณะหนึ่ง การเผยแผ่ศาสนาคริสต์อันทำลายความเชื่อของศาสนาฮินดู สิ่งเหล่านี้เป็นเงื่อนไขในการสร้างปัญญาชนรุ่นใหม่ที่มีส่วนในการปฏิรูปสังคมอินเดีย (บัญชา สำเร็จกิจ, 2534 : 4) ทำให้เกิดนักปฏิรูปในอินเดียหลายคน

พยายามปฏิรูปสังคมและแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้แก่ รามโมहन รอย ผู้ก่อตั้งสมาคมพราห์โม สมาช (Brahmo Samaj) ซึ่งส่งเสริมวิทยาการของตะวันตก ปรับปรุงคำสอนในศาสนาฮินดูใหม่ โดยชี้ให้เห็นว่าในคัมภีร์พระเวทบริสุทธิ์เดิมนั้นไม่มีจัณฑาล เป็นต้น (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2513 : 1:168-219) ซึ่งนักปฏิรูปเหล่านี้มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลง ตามแนวปฏิบัติตามจารีตประเพณีและเปลี่ยนแปลงค่านิยมแบบเดิมในบางประการมากกว่าเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมอินเดียหรือระบบวรรณะเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจัง

ดร. อัมเบตการ์ ถือว่าเป็นผู้นำในระดับประเทศเป็นคนแรกที่กำลังมาจากการจัณฑาล เขาได้พยายามกระตุ้นให้จัณฑาลมีความเชื่อมั่น เคารพตนเอง ช่วยเหลือตนเอง เป้าหมายหลักในการต่อสู้ของเขาคือ การยกฐานะทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม โดยมีการค้าประกันสิทธิจัณฑาลอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ จะเห็นได้ว่าบทบาทของเขาในการยกฐานะจัณฑาลในฐานะที่เป็นผู้ด้อยค่าของสังคม (Social Disabilities) ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ในขณะที่นักปฏิรูปคนอื่นๆ จะมีบทบาทเพียงการมอบสวัสดิการทางสังคมให้จัณฑาลเท่านั้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและแนวคิดของ ดร.เอ็มเบตการ์
- 2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการความขัดแย้งในระบบวรรณะ ของ ดร.เอ็มเบตการ์

3. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในระบบวรรณะ ของ ดร.เอ็มเบตการ์ โดยการวิเคราะห์จากเอกสาร ตำราวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิด และการจัดการความขัดแย้งในระบบวรรณะของสังคมอินเดีย โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นวรรณะจัณฑาล

4. วิธีการดำเนินงานวิจัย

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสาร (Documentary Study) จากแหล่งข้อมูล คือ

(1) ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) ฉบับ มหาจุฬาลงกรณ ๒๕๐๐, พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

(2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสาร บทความ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในระบบ

วรรณะ ของ ดร.เอ็มเบตการ์ ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ

อนึ่ง ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบทความงานวิจัยในวารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ แล้ว ทำให้เห็นกรอบแนวคิด ประเด็นปัญหาของการวิจัย จากเอกสารที่ได้มีการทบทวนก่อนหน้านี้ หลังจากที่ได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียดแล้ว ผู้วิจัยได้สร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และจากการทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้ง

5. ผลการวิจัย

5.1 ประวัติและผลงานด้านสันติภาพ

ดร. อัมเบตการ์ หรือชื่อเต็มของท่าน คือ บาบาสาheb พิมเร รามจิ อัมเบตการ์ (Dr. Babasaheb Bhimrao Ramji Ambedkar) เกิดในวาระศุภที่ยากจนที่สุดตระกูลหนึ่งของอินเดีย ในเมืองนาคปูร์ รัฐมหาราษฏร์ ทางตอนกลางของอินเดีย เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2434 ท่านเกิดในหมู่บ้านคนฮินดู (คนวรรณะจัณฑาลมีชื่อเรียกมากมาย เช่น หริจันท์ จัณฑาล ฮินดู ในที่นี้จะใช้คำว่า ฮินดู) ชื่อว่า อัมพาวดี เป็นบุตรชายคนสุดท้อง คนที่ 14 ของ รามจิ สักปาล และนางพิมมาไบ สักปาล ก่อนที่ท่านอัมเบตการ์จะเกิดนั้น มีเรื่องเล่าว่า ลูกของพ่อเขาซึ่งไปบวชเป็นสันยาสี (ผู้ถือสันโดษ ตามแนวคิดเรื่องอาศรม 4 ของฮินดู) อาศัยอยู่ตามป่าเขา ได้มาพำนักรในแถบละแวกบ้านของเขา รามจิได้ทราบจากญาติคนหนึ่ง ว่าหลวงลุงของตนมาพำนักรอยู่ใกล้ๆ จึงไปนิมนต์ให้มารับอาหารที่บ้าน นักบวชสันยาสีนั้นปฏิเสธ แต่ได้ให้พรแก่รามจิว่า "ขอให้มิบุตรชาย และบุตรชายของเธอจะมีชื่อเสียง เกียรติยศในอนาคต ได้จารึกชื่อไว้ในประวัติศาสตร์ชาติอินเดีย" ซึ่งพรนั้นก็มาสำเร็จสมปรารถนา เมื่อวันที่ท่านอัมเบตการ์เกิดนั่นเอง บิดามารดาได้ตั้งชื่อให้ว่า "พิม" แม้จะเกิดมาในครอบครัวฮินดูที่ยากจน แต่บิดาก็พยายามส่งเสียจนเด็กชายพิม สามารถเรียนจนจบประถม 6 เมื่อเรียนจบแล้ว บิดาก็ไม่ได้หยุดที่จะให้บุตรได้รับความรู้ พยายามอดมื้อกินมื้อ เงินที่ได้รับจากการรับจ้างแบกหาม ก็เอามาส่งเสียเป็นค่าเล่าเรียนให้กับเด็กชายพิม จนกระทั่ง สามารถส่งให้เรียนจนจบชั้นมัธยม

ในระหว่างการเรียนนั้น ท่านจะต้องเผชิญหน้ากับความดูหมิ่นเหยียดหยามสร้างความเข้าใจในความทรงจำของท่านเช่นว่า เมื่อท่านเข้าไปในห้องเรียน ทั้งครูและเพื่อนร่วมชั้นต่างก็แสดงอาการขยี้แหยง รังเกียจความเป็นคนวรรณะต่ำ ท่านไม่ได้รับอนุญาตแม้แต่การที่จะไปนั่งบนเก้าอี้ในห้องเรียน ท่านต้องเลือกที่มุมห้อง แล้วปูกระสอบนั่งเรียนอยู่อย่างนั้น เวลางานมาส่งให้อาจารย์ อาจารย์ก็มีที่ตำรังเกียจ ไม่อยากจะรับเวลาที่ท่านถูกสั่งให้มาทำแบบทดสอบหน้าชั้นเรียน นักเรียนในห้องที่เอาปืนโต หรือห่ออาหารมากินที่โรงเรียนที่วางไว้บนกระดานดำ จะเร่งกรุกกันไปเก็บเอามาไว้ก่อน เพราะกลัวว่าความเป็นเสนียดของท่าน จะไปติดห่ออาหารของพวกเขาที่วางอยู่บนกระดานดำ แม้แต่เวลาที่ท่านจะไปตักน้ำที่ทางโรงเรียนจัดไว้ ท่านก็ถูกห้ามอย่างเด็ดขาดที่จะไปจับต้องแท่งค้ำน้ำหรือแก้วที่วางอยู่เพราะ ทุกคนรังเกียจว่าเสนียดของท่าน จะไปติดที่แก้วน้ำ ท่านต้องขอร้องเพื่อนๆ

ที่พอจะมีความเมตตาอยู่บ้าง ให้ช่วยตักน้ำแล้วให้ท่านคอยแหงนหน้า อ้าปาก ให้เพื่อนเทน้ำลงในปาก เพื่อป้องกันเสนียด ในความเป็นคนวรรณะต่ำ ซึ่งเป็นความเจ็บช้ำใจยิ่งนัก

อย่างไรก็ตามในโลกนี้ก็ยังมีความเมตตาอยู่บ้าง โดยครูท่านหนึ่งผู้มีเมตตาติดกับคนในวรรณะเดียวกัน ซึ่งบางครั้งครูท่านนี้ก็จะแบ่งอาหารให้กับท่าน แต่ก็แสดงออกมากไม่ได้ เพราะอาจจะถูกคนในวรรณะ เดียวกัน เกลียดชังไปด้วยเหตุที่ท่านถูกรังเกียจ เพราะความที่นามสกุลของท่านบ่งชี้ถึงความเป็นอริศูทร คือ "สัักปาล" (นามสกุล ของคนอินเดีย เป็นตัวบ่งบอกวรรณะ) ครูท่านนั้นจึงได้นำนามสกุลของตน เปลี่ยนให้กับท่านใหม่ โดยแก้ที่ทะเบียนโรงเรียนให้ใช้นามสกุลว่า "อัมเบตการ์" และจากนามสกุลอัมเบตการ์นี้เอง ทำให้หลายๆ คนคิดว่าท่านเป็นคนในวรรณะพราหมณ์ (ปัญหา สำเร็จกิจ, 2534 : 42)

หลังจากอดทนต่อความยากลำบาก การถูกรังเกียจจากคนรอบข้างที่รู้ว่าท่านเป็นคนอริศูทรแล้ว ในที่สุดท่านก็ได้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งนับว่าสูงมาก สำหรับคนวรรณะนี้ แต่พ่อของท่านก็ไม่สามารถที่จะส่งเสียให้เรียนต่อไปได้อีก เพราะหัตถ์ที่มหาราชาแห่งเมืองบาโรดา ซึ่งเป็นมหาราชาผู้มีเมตตา พระองค์ไม่มีความรังเกียจคนต่างวรรณะ ประราธนาจะยกระดับการศึกษา แม้คนระดับอริศูทร และในครั้งนั้นได้มีนักสังคมสงเคราะห์พาท่านเข้าเฝ้ามหาราชา พระองค์ได้ทรงพระราชทานเงินทุนในการศึกษาต่อให้ เป็นเงินทุนเดือนละ 24 รูปี ทำให้ท่านสามารถเรียนจบปริญญาตรีได้ ต่อมามหาราชาแห่งบาโรดา ได้ทรงคัดเลือกนักศึกษาอินเดีย เพื่อส่งให้ไปเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศอเมริกา ซึ่งท่านก็ได้รับการคัดเลือก ในครั้งนี้ท่านได้พบกับสิ่งที่เรียกว่าอิสรภาพและความเสมอภาค เพราะที่สหรัฐอเมริกาไม่มีคนแสดงอาการรังเกียจในความเป็นคนอริศูทรเหมือนอย่างในประเทศอินเดีย หลังจากท่านได้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาเอกแล้ว เรียกว่ามีชื่อนำหน้าว่า ดร. ท่านได้เดินทางกลับมาอินเดีย และได้พยายามต่อสู้เพื่อคนในวรรณะเดียวกัน ไม่ใช่แต่เท่านั้น ท่านยังพยายามต่อสู้กับความอยุติธรรมที่สังคมอินเดียยึดติดให้กับคนในวรรณะที่ต่ำกว่า

หลังจากสำเร็จการศึกษาจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ดร. อัมเบตการ์ ได้เป็นอาจารย์สอนในวิทยาลัยชิตนาห์ม ในบอมเบย์ ในปี 2461 ต่อมาได้รับพระราชทานอุปถัมภ์จากเจ้าชายแห่งเมืองโครักขปุร์ ซึ่งเป็นผู้มีพระทัยเมตตาเช่นเดียวกับมหาราชาแห่งบาโรดา ที่ประราธนาจะถอนรากถอนโคนความอยุติธรรม ที่สังคมอินเดีย กีดกันคนในวรรณะอื่นๆ โดยได้ทรงอุปถัมภ์ให้คนอริศูทร มารับราชการในเมืองโครักขปุร์ แม้นายความอยู่ข้าง พระองค์ก็เลือกจากคนอริศูทร เจ้าชายแห่งโครักขปุร์ ได้ทรงอุปถัมภ์ในการจัดทำหนังสือพิมพ์ มุขนายก หรือ"ผู้นำคนใบ้" ของ ดร.อัมเบตการ์ เช่น อุปถัมภ์ค่ากระดาษพิมพ์ และอื่นๆ ซึ่งอัมเบตการ์ไม่ได้เป็นบรรณาธิการเอง แต่อยู่เบื้องหลัง และเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ ในบทความครั้งหนึ่งมีคำพูดที่น่าสนใจว่า "อินเดียเป็นดินแดนแห่งความเหลื่อมล้ำต่ำสูง สังคมฮินดูนั้นช่างสูงส่งประดุจหอคอยอันสูงตระหง่าน มีหลายชั้นหลายตอน แต่ไม่มีบันไดหรือช่องทางที่จะเข้าไปสู่หอคอยอันนั้นได้ คนที่อยู่ในหอคอยนั้นไม่มีโอกาสที่จะลงมาได้ จะติดต่อกับคนในหอคอยเดียวกันในอีกชั้นหนึ่งก็ทำไม่ได้ ใครเกิดในชั้นใดก็ตายในชั้นนั้น" ท่านได้กล่าวถึงว่า สังคมฮินดูว่ามีองค์ประกอบอยู่สามประการ คือ พราหมณ์ มิใช่พราหมณ์ และอริศูทร

พราหมณ์ผู้สอนศาสนามักกล่าวว่า พระเจ้ามีอยู่ในทุกหนแห่ง ถ้าเช่นนั้น พระเจ้าก็ต้องมีอยู่ในอริศูทร แต่พราหมณ์กลับรังเกียจคนอริศูทร เห็นเป็นตัวราศี นั้นแสดงว่าเขากำลังเห็นพระเจ้าเป็นตัวราศีใช่หรือไม่

ดร.อัมเบดการ์ มีผลต่อความเคลื่อนไหวหลายอย่างในอินเดียขณะนั้น ท่านเป็นอริศูทรคนแรก ที่ได้รับตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมของอินเดีย หลังจากอินเดียได้รับเอกราช ได้เป็นผู้ร่วมร่างรัฐธรรมนูญของอินเดีย ท่านเป็นผู้ชี้แจงต่อที่ประชุมในสภา โดยการอนุมัติของ ดร.ราเชนทรประสาธ ให้ชี้แจงอธิบายต่อผู้ซักถาม ถึงบางข้อบางประเด็นในรัฐธรรมนูญหนังสือพิมพ์บางฉบับลงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า"ดร.อัมเบดการ์ ทำหน้าที่ชี้แจงอธิบาย เรื่องร่างรัฐธรรมนูญต่อผู้ร่วมประชุม ประคองพระอุปาสีเถระเจ้า วิสัชชนาช่อวินัยบัญญัติ ในที่ประชุมปฐมนิเทศศาสนา ต่อพระสงฆ์ 500 มีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ฉะนั้น" และท่านเป็นผู้ต่อสู้เพื่อทำลายความอยุติธรรมที่คนในชาติเดียวกัน

ดร.อัมเบดการ์ แต่งงานมีครอบครัว สองครั้ง ครั้งแรกแต่งงานกับคนในวรรณะเดียวกัน ชื่อว่า นางรามบา ไคร์ที่สองท่านได้พบกับแพทย์หญิงในวรรณะพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อว่า ซาดา คาไบ ในโรงพยาบาลที่เขาไปรับการรักษาอาการป่วย เป็นครั้งแรกที่คนในวรรณะต่ำได้แต่งงานกับคนในวรรณะสูง คือวรรณะพราหมณ์ ขณะที่อายุท่านได้ 56 ปี โดยมีนักรบการเมือง พ่อค้า คนในวรรณะต่างๆ มาร่วมงานแต่งงานของท่านมากมาย ต่างจากครั้งแรก ที่ท่านแต่งงานในตลาดสด

หลังจากนั้น ดร.อัมเบดการ์ ได้ลงจากเก้าอี้ทางการเมือง ซึ่งท่านไม่ได้ยึดติดกับตำแหน่งทางการเมือง การที่ท่านเป็นรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม ก็เพราะท่านต้องการทำงานเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับคนที่อยู่ในวรรณะต่ำ ที่ได้รับการข่มเหงรังแกเท่านั้น

ผลงานด้านสันติภาพของ ดร.อัมเบดการ์

จากการศึกษาผลงานด้านต่างๆ ของ ดร.อัมเบดการ์ ซึ่งมีอยู่มากมายหลายด้านด้วยกัน ผู้ศึกษาขอสรุปเฉพาะประเด็นด้านสันติภาพเท่านั้น ดังนี้

1) แนวคิดในเรื่องระบอบวรรณะ

ดร. อัมเบดการ์ได้อธิบายระบอบวรรณะไว้ว่า “เป็นวิธีการแบ่งคนอย่างผิดๆ ออกเป็นกลุ่มอย่างเด็ดขาด แต่ละกลุ่มห้ามติดต่อกับกลุ่มอื่น เน้นประเพณีการสมรสภายในกลุ่มคน” (B.R. Ambedkar, 1979 : 6) จากข้อสรุปของ ดร.อัมเบดการ์นี้กล่าวได้ว่าสาเหตุของระบอบวรรณะคือเงื่อนไขการสมรสภายในกลุ่ม จุดกำเนิดหรือการเริ่มของวรรณะนั้น ดร.อัมเบดการ์กล่าวว่าไม่อาจระบุได้แน่นอน แต่สันนิษฐานว่าจะเริ่มมาจากพวกพราหมณ์ซึ่งเป็นพวกที่มีสถานะภาพสูงในสังคมซึ่งได้เริ่มกำหนดความเข้มงวดในการติดต่อกับบุคคลอื่นๆ ต่อมาแนวคิดนี้ได้ขยายไปยังกลุ่มคนที่ไม่ใช่พราหมณ์ ดร.อัมเบดการ์เห็นว่าในสังคมอินเดียเป็นสังคมที่มีสิ่งสืบทอดมาจากสังคมบรรพกาลมาก โดยเฉพาะเรื่องกฎของเผ่า เรื่องการแต่งงานภายในกลุ่มตนซึ่งยากที่จะละเมิดได้ แนวคิดการแต่งงานในกลุ่มนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ระบอบวรรณะดำรงอยู่และครอบคลุมนชีวิตคน กฎการแต่งงานภายในกลุ่มนั้นเข้มงวดขึ้น นับตั้งแต่เกิดคัมภีร์สมฤติ เช่น มานวธรรมศาสตร์ขึ้นมา โดยมีการแทรกแซงจากทางศาสนา การแต่งงานข้ามวรรณะจะกลายเป็นบาปและขัดต่อพระประสงค์ของพระเจ้าเป็นเจ้า อัน

อาจจะได้รับทุกขุทธานทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยมีบทลงโทษไว้อย่างแน่นอน เช่น การคว่ำบาตร การขับไล่ออกจากสังคม เพื่อรักษากฎของการสมรสภายในกลุ่มและวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ เพื่อให้เกิดความยึดมั่นและความภักดีในกลุ่ม

ดร. อัมเบดการ์พยายามที่จะสรุปผลเสียของวรรณะ และเสนอแนะว่าวรรณะเป็นผลเสียต่อสังคมอินเดียมานานนับพันปี ดร.อัมเบดการ์ได้อธิบายเหตุผลว่าทำไมคนในวรรณะต่ำๆ ในระบบวรรณะจึงไม่ลุกขึ้นมาต่อต้าน ปฏิวัติ เปลี่ยนแปลงสังคมเหมือนชาติอื่นๆ ในยุโรป เนื่องมาจากคนในวรรณะต่ำขาดแคลนอาวุธที่สำคัญ 3 อย่าง คือ

- ๑) อาวุธทางกายภาพ (Physical Weapon) เช่น ตำแหน่งในหน่วยงานทหาร
- ๒) อาวุธทางการเมือง (Political Weapon) เช่น สิทธิการออกเสียงเลือกตั้ง
- ๓) อาวุธทางจริยธรรม (Moral Weapon) เช่น การศึกษา (B.R. Ambedkar, 1970 :

70)

เครื่องมือ 3 ชนิดนี้ จะเป็นสิ่งปลดปล่อยคนให้เป็นอิสระ ซึ่งคนในวรรณะต่ำในอินเดียถูกห้ามโดยระบบจตุรวรรณะไม่ให้เป็นเจ้าของสิ่งเหล่านี้ การปฏิบัติจึงไม่เกิดขึ้นเนื่องจากการกำหนดอย่างตายตัวในอาชีพ การศึกษา ศาสนา ฯลฯ การแบ่งชั้นทางสังคมหรือสภาพทางสังคมแบ่งออกเป็นวรรณะเหล่านี้ ไม่ทำให้เกิดแนวร่วมเพื่อต่อต้านระบบวรรณะขึ้นมา ทำให้ระบบวรรณะยังคงอยู่ในอินเดีย

วิธีการที่ ดร. อัมเบดการ์แนะนำในการล้มระบบวรรณะ คือ การสมรสข้ามวรรณะ (Inter - marriage) การแต่งงานระหว่างวรรณะนี้จะก่อให้เกิดความรู้สึกที่เป็นมิตร ดร.อัมเบดการ์เสนอว่า **“วิธีการแก้ไขและทำลายระบบ คือ การสมรสข้ามวรรณะเป็นวิธีเดียวไม่มีวิธีอื่นที่จะแก้ไขเรื่องวรรณะ”**

2) แนวคิดเรื่องจันทาลและความเป็นจันทาล

ดร. อัมเบดการ์ถือว่าเป็นผู้นำในระดับประเทศเป็นคนแรกที่เกิดมาจากจันทาล เขาได้พยายามกระตุ้นให้จันทาลมีความเชื่อมั่น เคารพตนเอง ช่วยเหลือตนเอง เป้าหมายหลักในการต่อสู้ของเขาคือ การยกฐานะทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม โดยมีการค้าประกันสิทธิจันทาลอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ จะเห็นได้ว่าบทบาทของเขาในการยกฐานะจันทาลในฐานะที่เป็นผู้ด้อยต่ำของสังคม (Social Disabilities) ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ในขณะที่นักปฏิรูปคนอื่นๆ จะมีบทบาทเพียงการมอบสวัสดิการทางสังคมให้จันทาลเท่านั้น เช่นการรณรงค์และการออกกฎหมาย เพื่อให้จันทาลมีสิทธิที่จะใช้ทรัพยากรสาธารณะเท่าเทียมกับคนในวรรณะอื่นๆ การออกกฎหมายยกเลิกสถานะจันทาล ฯลฯ

วิธีการยกฐานะของ ดร. อัมเบดการ์ คือ การพยายามจัดตั้งขบวนการต่างๆ เช่น

ก. ขบวนการทางสังคม ได้แก่ ขบวนการทางศาสนา เช่น ภารตียะ พุทธะ มหาสภา (The Bharatiya Bauddha Mahasabha) ขบวนการทางการศึกษา เช่น สมาคมทางการศึกษาเพื่อประชาชน (The people's Education Society) ฯลฯ

ข. ขบวนการทางการเมือง เป็นวิธีการที่ ดร. อัมเบตการ์ให้ความสำคัญมากโดยให้เหตุผลว่า “การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองนั้นมีความจำเป็น เพราะอำนาจทางการเมืองนั้นจะทำได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา” (Rajasekaharjah, 1989 : 62) ด้วยเหตุนี้เขาจึงใช้โอกาสทุกครั้งเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองปกครอง ทั้งในรัฐบาลในสมัยอาณานิคมและรัฐบาลเอกราช เช่น การเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในสมัยรัฐบาลเนห์รู รวมทั้งเป็นประธานในการร่างรัฐธรรมนูญอินเดียที่เป็นเอกราช เป็นตัวแทนจันทาลในการประชุมโต๊ะกลมที่อังกฤษ เพื่อใช้โอกาสเหล่านี้ชี้แจงและแสดงปัญหาจันทาล พร้อมทั้งแก้ไขปัญหาคันทาลในขอบเขตอำนาจที่ตนมีการตั้งพรรคการเมืองของจันทาล การกระตุ้นคนจันทาลให้ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อผลประโยชน์และสิทธิของพวกเขา

6. สรุปผลและอภิปรายผล

ในประเด็นของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของ ดร.อัมเบตการ์ เรื่อง “ระบบวรรณะจันทาล” นั้น เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางสังคมที่ว่าด้วย “ความเท่าเทียมของคณวรรณะจันทาลในสังคมอินเดีย” โดย ดร.อัมเบตการ์ได้เป็นผู้เรียกร้องสิทธิความเสมอภาคให้เกิดขึ้นแก่คนชนชั้นจันทาลให้ได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกันกับคนในวรรณะอื่นๆ ด้วยการออกกฎหมายต่างๆ ในรัฐธรรมนูญซึ่งเขาเป็นประธานร่างรัฐธรรมนูญ รวมถึงประเด็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียด้วย สำหรับผู้มีส่วนได้เสียในประเด็นนี้ ประกอบไปด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง คือ ดร.อัมเบตการ์, คนชนชั้นวรรณะจันทาล, รัฐบาล, คนชนชั้นวรรณะอื่นๆ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยอ้อม คือ ประชาชนทั่วไปในประเทศอินเดีย และสังคมโลกที่ใช้ระบบวรรณะ ทั้งนี้ผู้ศึกษาขอเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว เพื่ออธิบายแนวทางและวิธีการในการดำเนินการเกี่ยวกับสันติวิธีของนักวิชาการ นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับแนวคิดของ ดร.อัมเบตการ์ ดังนี้

1) แนวคิดและทฤษฎีในพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายประเด็นความขัดแย้งไว้ว่า คำว่า “ความขัดแย้ง” มีนัยที่สอดคล้องกับคำว่า “อริกรรม” แปลว่า “กระทำให้อย่าง” หรือ “เป็นเหตุกระทำให้อย่าง” หรือ “ภารกิจที่พึงทำให้สงบ ให้เรียบร้อยเหมาะสม” และเมื่อกล่าวโดยรัดถะ คำว่า “อริกรรม” มีนัยที่ครอบคลุมถึง “คดีเรื่องราว ปัญหา ความขัดแย้ง ความยุ่งยาก กิจกรรมที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ ที่สงฆ์ต้องจัดการสะสางหรือดำเนินการทำให้สงบหรือเป็นไปด้วยดี” และเมื่อกล่าวถึงลักษณะของความขัดแย้งที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้นประกอบด้วย 6 ประการ คือ 1) ความบาดหมาง 2) การทะเลาะ 3) การแก่งแย่ง 4) การวิวาท 5) การมุ่งร้ายกัน และ 6) การถกเถียงกัน โดยอาศัยปัจจัยเหล่านี้คือ กุศลมูลและอกุศลมูล ซึ่งจัดเป็นรากเหง้าของความขัดแย้งที่สำคัญ ปปัญจธรรมในฐานะปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง คือ ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ ทั้งสามประการถือได้ว่ามีอิทธิพลและความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ดังจะเห็นว่าเหตุการณ์ต่างๆ

ที่เกิดขึ้นในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะวิวาทจนนำไปสู่การฆ่ากัน หรือทำลายกันนั้นล้วนเกิดจากรากเหง้าเหล่านี้ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญการ), 2554 : 51 – 85)

2) แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและแนวปฏิบัติการสันติวิธีของ ดร.อัมเบตการ์ (Dr. Ambedkar)” นั้นพบว่า ได้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “การยอมรับในความหลากหลาย และการพึ่งพาอาศัยกันและกัน” โดยมีอธิบายไว้ดังนี้

โยฮัน กัลปตุง นักสันติภาพผู้มีความโดดเด่นในแง่ของ “สันติภาพแบบพหุนิยม” มองว่า “ความต้องการขั้นพื้นฐานทั้ง 4 ประการ กล่าวคือ การดำรงชีวิต (Survival) การมีความเป็นอยู่ที่ดี (Welfare) การมีเสรีภาพ (Freedom) และการมีเอกลักษณ์และความรู้สึกมีความหมายในชีวิต (Identity) เป็นตัวแปรที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และความรุนแรงในสังคม หากมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนองหรือได้รับไม่เพียงพอ

กัลตุงได้นำเสนอ “ทางเลือก” ให้แก่สังคมในประเด็น “สันติภาพเชิงโครงสร้าง” โดยตั้งสมมติฐานเชิงโครงสร้างไว้ว่า สันติภาพไม่ได้เป็นสันติภาพภายในประเทศหรือรัฐชาติเท่านั้น หากหมายถึง “สันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างภายนอกและภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างตัวมนุษย์และธรรมชาติ เป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก” กัลปตุงชี้ว่า “ทั้งหมดนี้จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพได้ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการ” คือ ความหลากหลาย (Pluralism) และการพึ่งพาอาศัยกันและกัน (Symbiosis)

นอกจากนี้หลักสันติวิธีของ ดร.อัมเบตการ์ยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “สิทธิมนุษยชน” ที่ ศ. นพ. ประเวศ วะสี กล่าวว่า เพราะเหตุใดเราจึงต้องเคารพหรือยึดมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล คำตอบคือ (1) การเคารพในความเป็นเพื่อนมนุษย์ระหว่างกัน จะทำให้สามารถแสวงหาข้อตกลงร่วมกันได้ (2) การยึดมั่นในความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์ โดยนำเสนอหรือรับรู้ข้อมูล และข่าวสารอย่างเท่าเทียมกันจะทำให้กระบวนการเจรจาสามารถเดินต่อไปได้ หรืออาจจะประสบความสำเร็จ (3) การยึดมั่นในความเสมอภาคจะทำให้คู่กรณีไม่สร้างอุบายเพื่อเอาเปรียบ (Trick) อันนำไปสู่การให้คำสัญญาลอยๆ ซึ่งอาจจะเป็นการสร้างปัญหาในอนาคตได้ (4) การเคารพและยึดมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคจะทำให้เกิดผลดีต่อทุกฝ่าย เพราะเป็นการเพิ่มพูนปัญญา จิตใจ และการพัฒนาการอยู่ร่วมกันให้มีความสุขมากยิ่งขึ้น (ประเวศ วะสี, 2545 : 6-7) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “ความยุติธรรม” ที่ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ กล่าวว่า “ความรู้สึกไม่ยุติธรรมมักนำไปสู่ความขัดแย้ง และบางครั้งกลายเป็นความรุนแรงในทุกสังคมและชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงกระบวนการที่เขารู้สึกว่ายุติธรรม (วันชัย วัฒนศัพท์, 2547 : 108-110)

3) เครื่องมือจัดการความขัดแย้ง

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเครื่องมือจัดการความขัดแย้งไว้ 2 มิติใหญ่ กล่าวคือ

(1) การจัดการความขัดแย้งทางเลือกด้วยสันติวิธีในเชิงรุก เมื่อกล่าวถึงสันติวิธีในเชิงรุกนั้น หมายถึงสันติวิธีที่พยายามจะมุ่งเน้นไปที่กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักการต่างๆ เช่น การเจรจา การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง การประนีประนอม การร่วมมือ การสานเสวนา การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การประชุมเพื่อปรึกษาหารือ การเพิ่มทรัพยากร การสนับสนุน การโน้มน้าว การเผชิญหน้า การแข่งขัน ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ เป็นวิธีการสร้างความสมานฉันท์ หรือสร้าง “สังคมสมานภาพ” ให้เกิดขึ้นในกลุ่มบุคคลต่อบุคคล หรือองค์กรต่อองค์กรที่มุ่งเน้นการเผชิญหน้าพบปะพูดคุยเพื่อแสวงหาทางออกร่วมกันของทั้งสองฝ่าย อันเป็นการพูดคุยในมิติของจุดยืน (Position) และ ผลประโยชน์ และความต้องการ (Interest) ที่แท้จริงว่าคืออะไร ต้องการอะไร ไม่ต้องการอะไร อะไรคือจุดยืนที่มองว่าไม่สามารถเป็นไปได้ทางปฏิบัติ ประเด็นใดผิดกฎหมาย

(2) การจัดการความขัดแย้งทางเลือกด้วยสันติวิธีในเชิงรับ กระบวนการในเชิงรับนั้น ท่านมองว่า เป็นการ “ตั้งรับ” ในเชิง “กลยุทธ์” แต่ “รุก” ในเชิง “ยุทธศาสตร์” ซึ่งสถานการณ์ความขัดแย้งบางอย่างนั้น เราไม่สามารถที่เข้าไปจัดการในทันทีที่เราได้รับทราบ ในบางขณะอาจจะต้องใช้หลักการ “ยืนอยู่นอกระเบียง” ซึ่งหลักการเช่นนี้ขึ้นอยู่กับ “จังหวะ” “โอกาส” และ “เวลา” ที่จะเข้าไปดำเนินการ ซึ่งแนวทางในการจัดการความขัดแย้งทางเลือกในลักษณะนี้ ประกอบไปด้วยการหลีกเลี่ยง การเพิกเฉย การเสริมป้อง-ป้อง การวินิจฉัย การโอนอ่อนผ่อนตาม การใช้คณะอนุญาโตตุลาการตัดสิน และการนำคดีขึ้นสู่ศาล

7. ข้อเสนอแนะที่จะนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

บทบาทของ ดร.อัมเบตการในการยกฐานะจันทาลประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมที่สุด คือ การประกันสิทธิพิเศษของจันทาล ในฐานะที่เป็นผู้ด้อยต่ำทางสังคม โดยการกำหนดสิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ. 1950 ที่เขาเป็นประธานร่างรัฐธรรมนูญ และยังมีผลบังคับใช้จนถึงปัจจุบัน และท่านได้นำชนจันทาลประมาณ 2 แสนคน ประกอบพิธีปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะที่เมืองนาคปุรีในเดือนตุลาคม 2499 เหตุการณ์นี้นับว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งการกลับฟื้นของพระพุทธศาสนาในอินเดีย และได้ดำเนินการต่างๆ เพื่อยกฐานะของจันทาล โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ได้ตั้งวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาพุทธ เช่น สิทธารถ วิทยาลัยทางนิติศาสตร์ ชนชาวจันทาลเคารพบูชาท่านเป็นดุจพระโพธิสัตว์ หรือยิ่งเทพเจ้า ดร.อัมเบตการจึงถือได้ว่าเป็นนักสันติภาพคนสำคัญคนหนึ่งของโลก สมควรที่ชนรุ่นหลังควรนำเอาปฏิบัติของท่านไปเป็นแบบอย่างที่ดีในการต่อสู้เพื่อสิทธิและความเสมอภาคของคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติด้วย

เอกสารอ้างอิง

- B.R. Ambedkar. (1970). **Annihilation of Caste**. Jalandhar Punjab : Bheem Patrika Publications.
- B.R. Ambedkar. (1979). **“Caste in India” in Dr. Babasaheb Ambedkar : writings and Speeches**. vol.1. Compiled by Vasant Moon. Bombay : Education Department. Government of Maharashtra.
- Owen Lynch. (1969). **“Dr. B.R. Ambedkar : Myth and Charisma.” in The Untouchables in Contemporary India**. ed. Michael J. Mahar. New York : Columbia University Press.
- Rajasekaharjah. A.M.. (1989). **B.R. Ambedkar : the Quest for Social Justice**. New Delhi : Uppal Publishing House.
- Sunanda Patwardhan. (1965). **The Social Philosophy of B.R. Ambedkar**. Agra : Phoenix Publishing House.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. ผู้แปล. (2513). **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย**. 3 เล่ม. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิต.
- บัญชา สำเร็จกิจ. (2534). บทบาท ดร.บี อาร์ อัมเบการ์ในการยกฐานะจัณฑาล. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาประวัติศาสตร์)**. คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. (2545). **สันติวิธีกับมนุษยชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสิทธิและมนุษยชนแห่งชาติ.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร). (2554). **พุทธสันติวิธี**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2547). **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล.

